

## התפתחות ילדים בעולם טכנולוגי:

### תכנית יישומית למטפלים בגיל הרך

#### **סילבוס להשתלמות בת 30 שעות אקדמאיות**

יעל לדרר, קלינאית תקשורת M.A

#### תקציר:

ידוע זה מכבר כי כמות ואיכות האינטראקציה שמקבל תינוק בשנותיו הראשונות מנבאות היבטים שונים בהתפתחות וביניהם שפה, ויסות, קוגניציה וכן תקשורת. לצד זאת, אנו עדים למהפכה שעוברת האנושות כולה, מהפכה שהואצה דרמטית בתקופת הקורונה, והיא המהפכה הדיגיטלית. תינוקות ופעוטות היום חשופים שעות רבות לגרייה שהיא שונה דרמטית מהגרייה לה המח מצפה והדבר משפיע על התפתחותם. גם הוריהם, אלו שאמורים לספק אינטראקציה רגישה ואיכותית, מוסחים מאוד מהנייד והדבר פוגע בגרייה שהם מגישים לתינוקות שלהם.

הקשר שלנו עם טכנולוגיית המסכים הוא מורכב: מצד אחד, זה כבר כשני עשורים שמחקרים יודעים לקשר בין חשיפה מוקדמת מידי ואינטנסיבית מידי לאיחור או פגיעה בהיבטים רבים בהתפתחות וביניהם שפה, קוגניציה, תקשורת, משחק, התפתחות רגשית ועוד. מצד שני, היא מספקת לנו יתרונות רבים ואנחנו כבר לא יכולים בלעדיה. כיוון שהמסכים משפיעים כל כך על ההתפתחות, ונמצאים בשימוש נרחב כל כך בקרב כלל האוכלוסיה, על אנשי טיפול שעובדים עם הגיל הרך להכיר את מאפייני המדיה הזו, על יתרונותיה וחסרונותיה, והשפעותיה על התפתחות ילדים, ובמיוחד אוכלוסיות מורכבות.

בהשתלמות נכיר את האופן בו השתנה הנוף המשפחתי בעשור האחרון וכיצד השינויים האלו משפיעים על התפתחות ילדים בגיל הרך. נתמקד בתפקידים של אנשי טיפול וחינוך להדריך ולהתערב ונתרגל באופן מעשי תהליך אבחוני והתערבותי. במקביל, נכיר גם את היתרונות הייחודיים שיש לטכנולוגיה להציע בתחום של התפתחות והשתתפות עבור אוכלוסיות מיוחדות וטיפוסיות.

#### קהל יעד:

אנשי טיפול שעובדים עם הגיל הרך (לידה עד סוף גיל הגן): קלינאי תקשורת, מרפאים בעיסוק, פסיכולוגים, מטפלים רגשיים, גנות בגני חינוך מיוחד שרוצים להרחיב ידע תיאורטי על ההשפעות הסביבתיות על התפתחות ילדים וכן לקבל כלים מעשיים להדרכה והתערבות שתעזור למשפחות לנצל את יתרונות הטכנולוגיה מבלי לשלם מחירים התפתחותיים גבוהים.

#### מטרות:

כללי: הבנת האופן בו המהפכה הדיגיטלית משפיעה על התפתחות ילדים בגיל הרך (עד סוף גיל הגן) וקבלת כלים לאיתור, הדרכה והתערבות במשפחות עם חשיפה מוגברת או בסיכון. השתלמות מעשית.

- הבנת התפתחות בהקשר סביבתי: איך הסביבה החברתית-תקשורתית של תינוק ופעוט מעצבת את התפתחותו.
- הכרות עם מאפייני המדיה הדיגיטלית והאופן בו היא פוגשת את אופנות הלמידה של תינוקות ופעוטות
- יישום יתרונות: הכרות עם היתרונות הייחודיים של המדיה הדיגיטלית והאופן בו היא יכולה לקדם התפתחות והשתתפות באוכלוסיות מיוחדות וטיפוסיות.

- הסתכלות אינדיבידואלית: הבנה של מה שהילד מביא איתו למפגש עם טכנולוגיית המסכים (יכולות למידה, שפה, קוגניציה, טמפרמנט) והאופן בו זה משפיע על הסיכון או הרווח מהמפגש הזה.
- קבלת כלים לאיתור, הדרכה והתערבות במשפחות עם שימוש לא מותאם בטכנולוגיה או משפחות בסיכון.

לאורך הקורס נדון בתיאורי מקרה של המשתתפים.

**מבנה:**

- שבעה מפגשים – כל מפגש ארבע שעות אקדמיות 17:00-20:00.
- מטלה מסכמת.

**תוכן**

מספר מפגש	נושאי המפגשים
1	רקע: הצרכים והיכולות של המוח המתפתח, מאפייני הטכנולוגיה ואיפה הם נפגשים (או לא נפגשים) השפעת חשיפה למסך על התפתחות שפה, קוגניציה ומשחק
2	מסך כמעצב התפתחות רגשית, תיאוריית המינד, ויסות וכישורים חברתיים. חשיפה לתכנים אלימים והשפעתם. המשחק הדו כיווני בין מסך להתפתחות קשב ותפקודים ניהוליים
3	הסיפור האחר של טכנולוגיות ואוכלוסיות מיוחדות: השתתפות והתפתחות, אתגרים והזדמנויות בקרב אוכלוסיות עם מוגבלות מוטורית, קוגניטיבית ותקשורת (ASD). אוטיזם: המסך כגורם סיכון
4	משחק ויצירתיות: באילו מקרים המסך מעודד יצירתיות ומשחק, ובאילו מקרים הוא פוגע למידה ממסך: מה ילדים מצליחים ללמוד ממסך פאסיבי (וידאו) ואקטיבי (אפליקציות ומשחקי מחשב)? איזה שימוש במדיה יכול לעודד למידה? כולל שימוש בטכנולוגיה בקליניקה ובחיי המשפחה כאמצעי מקדם למידה
5	איך הסמרטפון משנה אותנו ומה הופך אותו לממכר ואינטנסיבי כל כך הצד השני של המטבע: הורים במדיה דיגיטלית והאופן בו זה משפיע על האינטראקציה עם ילדיהם ועל התפתחותם
6	הזהב שבארוחה משפחתית והפרקטיקה של אכילה והאכלה אל מול מסך בקרב ילדים עם ובלי קשיי אכילה אוריינות ואוריינות טכנולוגית
7	הדרכת הורים – ניהול יחסים עם הטכנולוגיה כך שיתמכו בהתפתחות במקום לפגוע. אנמנזה, הדרכה והתערבות: הכרות עם מחקרי התערבות, תכנון תהליכי התערבות.

**פירוט הנושאים:**

## 1. אבולוציה ורבולוציה

רקע: הצרכים והיכולות של המוח המתפתח, מאפייני הטכנולוגיה ואיפה הם נפגשים (או לא נפגשים)

מוחו של תינוק שמגיע לעולם ב-2022 מצפה וזקוק לגרייה מסוימת על מנת להגיע להתפתחות מיטבית. מה תפקיד האינטראקציה ביצירת התשתית להתפתחות הרגשית, השפתית, החברתית והקוגניטיבית בהמשך חייו? והאם טכנולוגיית המסכים יכולה "לספק את הסחורה"?  
נתמקד בשלושה מנגנונים בהם חשיפה למסכים מעצבת את ההתפתחות.

## 2. קוביות על השטיח, הפגנה על המסך

השפעת חשיפה למסך על התפתחות שפה, קוגניציה ומשחק

זה כשני עשורים יוצאים מחקרים המקשרים בין חשיפה למסכים לבין השפעות על תחומי התפתחות שונים. לאורך ההשתלמות ניגע במחקרים העדכניים והמשמעותיים ביותר, אך לפני כן נבדוק: מהן נקודות החולשה והחוזק של המחקרים האלו?

בהרצאה הזו נתמקד במה ניתן ללמוד מהמחקרים על הקשר בין חשיפה מוקדמת ורבה מידי לבין התפתחות שפה, קוגניציה ומשחק. כיצד ומדוע התפתחות השפה נפגעת בחשיפה למסך? איך חשיפה לסרטונים בשפה זרה משפיעה על התפתחות השפה? מה קורה להתפתחות המשחק בחשיפה למסך בטווח המיידי, ובטווח הרחוק?

## 3+4. לטובים מותר להרביץ?

מסך כמעצב התפתחות רגשית, תיאוריית המיינד, ויסות וכישורים חברתיים. חשיפה לתכנים אלימים והשפעתם.

לטכנולוגיית המסכים מאפיינים שונים המשפיעים על ההתפתחות הרגשית: הן התפקיד שהמשפחה נותנת למסך, הן כמות החשיפה המצטברת למדיה והן התוכן אליו הילד נחשף משפיעים כולם על ההתפתחות הרגשית, יכולות הוויסות והתפתחות הכישורים החברתיים.

בהרצאה זו נרחיב על אלימות במדיה: אילו מסרים מקבלים פעוטות בתוכן המופנה אליהם בטלוויזיה החינוכית? האם צפיה באלימות מביאה לפורקן שמפחית אלימות בפועל? אילו ילדים יושפעו יותר מתוכן אלים בטלוויזיה ומה קורה כשהמח מקבל אלימות דרך העיניים וסוכר דרך הפה באותו הזמן?

הבנת תיאוריית המיינד היא אבן דרך קוגניטיבית מהחשובות בהתפתחות, שמשפיעה בתורה על תפקוד חברתי, הבנת סיטואציות חברתיות ומיומנויות תקשורתיות. כיצד חשיפה למסך מעצבת את התפתחות הבנת תיאוריית המיינד? אילו סוגי מדיה יהיו מחסום להתפתחות אבן דרך זו ואילו דווקא יאיצו?

## 5. מוצארט, רק הפוך: תפקודים ניהוליים וקשב

המשחק הדו כיווני בין מסך להתפתחות קשב ותפקודים ניהוליים

הקשר בין חשיפה למסכים להפרעות קשב נחשב בספרות כסוגיה לא פתורה. בפועל מוצאים מתאם בין חשיפה למסכים לנוכחות של הפרעות קשב. ישנם חוקרים המצביעים על קשר סיבתי, ואילו אחרים סבורים כי לא ניתן באופן ודאי לקבוע סיבה ומסובב. נפרק את הסוגיה הזו, ונרחיב על השפעות חשיפה למסכים על התפקודים הניהוליים בזמן אמת, בטווח המיידי ובטווח הרחוק.

## 6: לצמצם את הפער הטכנולוגי

הסיפור האחר של טכנולוגיות ואוכלוסיות מיוחדות: השתתפות והתפתחות, אתגרים והזדמנויות בקרב אוכלוסיות עם מוגבלות מוטורית, קוגניטיבית ותקשורת (ASD).

הסיפור של אוכלוסיות מיוחדות ומסכים הוא אחר מאשר ילדים בהתפתחות התקינה: מצד אחד, יותר מאשר ילדים בני גילם הם זקוקים לגריה עשירה ומותאמת. מצד שני, הטכנולוגיה פותחת דלתות שהיו סגורות עד כה, ומאפשרת להם השתתפות טובה יותר ואמצעים להתפתחות.

נדבר גם על האתגרים בהנגשת המדיה הדיגיטלית ועל האופן בו אנשי מקצוע מנסים לסגור את "הפער הטכנולוגי".

## 7. זהירות: נוגעים בטאבו

אוטיזם: המסך כגורם סיכון

מחקר רב קיים על גורמים סביבתיים שונים והאופן בו הם מעלים או מורידים סיכון לאוטיזם. עד כה, המחקר התמקד בגורמים כימיים וביולוגיים (גנטיקה, חשיפה לחומרים בהריון וכו') במהותם וכמעט התעלם מגורמים סביבתיים שהם תקשורתיים-חברתיים במהותם (איכות האינטראקציה למשל). בשנים האחרונות החלו לצאת מחקרים שלראשונה מנסים לקשר בין הגרייה המוגשת לפעוט בשלוש השנים הראשונות לבין הסיכון למאפיינים אוטיסטיים. בהרצאה הזו ניגע במלוא הרגישות במה שכבר ידוע כעת ומה שעדיין לא ידוע על הקשר בין חשיפה מוקדמת ורבה מידי למסכים והסיכון לתסמינים אוטיסטיים. ננסה לפרק את שאלת הביצה והתרנגולת על השימוש במסכים באוכלוסיה זו ומשפחתם. בנוסף, נדון בשימוש האחר שעושים ילדים על הרצף האוטיסטי במדיה ביחס לבני גילם, ועל האופן בו טכנולוגיית המסכים מתכתבת עם המאפיינים האוטיסטיים.

## 8+9. בין 'רחוב סומסום' ל'בייבי איינשטיין'

למידה ממסך: מה ילדים מצליחים ללמוד ממסך פאסיבי (וידאו) ואקטיבי (אפליקציות ומשחקי מחשב)? איזה שימוש במדיה יכול לעודד למידה? כולל שימוש בטכנולוגיה בקליניקה ובחיי המשפחה כאמצעי מקדם למידה

ישנן תכניות ואפליקציות מסוימות המקושרות חיובית להתפתחות שפה וקוגניציה. לכולם מאפיינים משותפים. מדוע ילדים מתקשים ללמוד ממדיה שאינה איכותית? איך מצליחים לזהות תוכן שהוא איכותי ומקדם? איך משתמשים בתוכן דיגיטלי כדי לקדם מיומנויות שונות? ואילו ילדים יצליחו להרוויח וללמוד יותר? נדבר גם על השימוש האחר במסכים שעושים במשפחות כתלות, בין היתר, במיצב הסוציאוקונומי.

## הרצאה 10: ענקיות הטכנולוגיה בשירות עצמן

## איך הסמרטפון משנה אותנו ומה הופך אותו לממכר ואינטנסיבי כל כך

הסמרטפון שינה דרמטית את המרחב המשפחתי, וזה קרה במהירות מסחררת. מה שונה בטכנולוגיה הזו מטכנולוגיות קודמות שאימצה האנושות? מהם המאפיינים במדיה שגורמים לנו לבדוק אותו בלי הרף, ומהם המחירים שאנו משלמים על כך בקוגניציה, קשב, בריאות וביחסים בינינו? הבנת האופן בו הסמרטפון מהונדס יעזור לנו להבין איך נוכחותו והשימוש בו משפיעים על האינטראקציות בינינו, כולל האינטראקציות עם ילדינו.

### 11. "אמא לא פה, היא בטלפון".

הצד השני של המטבע: הורים במדיה הדיגיטלית והאופן בו זה משפיע על האינטראקציה עם ילדיהם ועל התפתחותם

שימוש הורי במדיה בנוכחות הילדים הוא ענין נפוץ מאוד. הורים רבים יודעים שזה אינו דבר רצוי, ומרגישים קשיים סביב השימוש בנוכחות הילדים ולמרות זאת מוצאים עצמם עושים זאת לעיתים קרובות משהיו רוצים. לשימוש הזה ישנן השלכות בזמן אמת ובטווח הרחוק על התפתחות השפה, תפקודים ניהוליים ועל דפוס ההתקשרות. בהרצאה נדון גם בכלים התערבותיים לניהול השימוש שלנו, המבוגרים, עם הסמרטפון, במיוחד בנוכחות ילדים.

### 12. "אין מסכים בשעת הסעודה"

הזהב שבארוחה משפחתית והפרקטיקה של אכילה והאכלה אל מול מסך בקרב ילדים עם ובלי קשיי אכילה  
אכילה היא אירוע חברתי, תקשורתי, חושי, תנועתי וקוגניטיבי. היא שדה למידה גם לעצמאות וכר פורה להתפתחות שפתית. משפחות רבות משתמשות במסך בארוחה מסיבות שונות. מדוע השימוש של ילדים במסך מקבע הפרעות אכילה במקום לקדם מיומנות? ומה קורה כשהורה משתמש במסך בארוחה?

### 13. לומדים לקרוא בעולם טכנולוגי

אוריינות ואוריינות טכנולוגית

תהליך רכישת הקריאה מתחיל מרגע הלידה וההתפתחות נמשכת עד לבגרות. חשיפה למסך בשלבים השונים לאורך המסלול הזה מעצבת את היכולות האורייניות. נדבר על חשיפה למסך בשלבי טרום קריאה ועד לשנות בית הספר והשפעתם על תפקודי האוריינות.

### 14+15. יוצאים מהסבך, יוצאים מהמסך

הדרכת הורים – ניהול יחסים עם הטכנולוגיה כך שיתמכו בהתפתחות במקום לפגוע. אנמנזה, הדרכה והתערבות: הכרות עם מחקרי התערבות, תכנון תהליכי התערבות.

תפקיד המטפלים בגיל הרך בהקשר של מסכים הוא משולש: אבחון, הדרכה והתערבות. נדבר על תפקידים אלו, ועל אסטרטגיות יעילות להתערבות בקרב משפחות בהן נוכחות המדיה רבה מידי.

\* הצגת מטלת הסיום

### **מטלת סיכום:**

בחירה בין:

1. העברת שאלוני שימוש SCREEN-Q ל-3 משפחות שיש להן לפחות ילד אחד עם צרכים מיוחדים ו-3 משפחות שאין להן ילד עם צרכים מיוחדים. תיאור מילולי של התוצאות, מסקנות והמלצות, בהתאם למושגים שנלמדו בקורס.
2. משפחה מלווה לאורך הקורס: בתחילת הקורס המשתתפים יבחרו משפחה אחת שהם עובדים איתה ונוכחות המסכים אצלם היא הרבה יותר מהמומלץ. לאורך הקורס, עם הדיון על הזוויות השונות בהן הטכנולוגיה מעצבת התפתחות, תשמש המשפחה שנבחרה לצורך דיון ומחשבה. לסיכום, יתבקשו המשתתפים לתכנן תהליך התערבות.

יעל לדרר היא קלינאית תקשורת התפתחותית, דוקטורנטית באוניברסיטת תל אביב, חוקרת התפתחות ילדים בעולם טכנולוגי, מגישה את הפודקאסט "מסכינו לאן" ומרצה בנושא זה לקהלים מקצועיים ולקהל הרחב.

לינק להרשמה:

<https://forms.gle/Qng7kCHtuycePSZ76>